

ORGLARSKI MOJSTER FRANC GORŠIČ

(1836—1898)

(Spomini na očeta)

FRANCE GORŠIČ

I. KRATEK ŽIVLJENJEPIS FRANCA GORŠIČA

Orglarski mojster Franc Goršič se je rodil dne 21. oktobra 1836 v Krakovskem predmestju v Ljubljani, pri Medičarju, Krakovska ulica št. 18 (še prej št. 40), danes št. 23. Oče Martin Goršič (r. 11. novembra 1811, u. 6. julija 1881), stari Medičar, je bil posestnik današnjih hiš št. 21 in 23 v Krakovski ulici, veliki čolnar in zeljar. Mati Urša Goršič roj. Lukek (r. 9. oktobra 1812, u. 30. junija 1870) je bila po rodu iz Trnovskega predmestja, po domače Hrenova, iz sedanje Cerkvene ulice št. 5. Ko je opravil ljudsko šolo, je Franc nekaj časa pomagal očetu doma; ko pa je bil 14 let star, ga je dal oče učiti orglarske obrti k orglarskemu mojstru Petru Rumplu v Kamnik. Peter Rumpel (r. 1787, u. 30. novembra 1861) je bil Nemeč in je imel orglarsko delavnico v predmestju Šutna v sedanji Svetičevi hiši. Po štirih vajenskih letih je bil postal Franc orglarski pomočnik ter je ostal pri mojstru Rumplu še eno leto.

Franca je vleklo v rodno Ljubljano, razen tega pa orglarski mojster Peter Rumpel ni bil dovolj napreden strokovnjak, kakršnega je terjal čas. Zato je Franc 1855 stopil v službo pri orglarskem mojstru Ferdinandu Malahovskem (r. leta 1813 na Češkem, u. 3. marca 1887 v Ljubljani), ki je imel orglarsko delavnico pod ljubljanskim gradom v Strelški ulici št. 75, danes št. 2 (stare številke 41, 17), v hiši p.d. pri Šaferju (kasneje je bil v tej hiši Zavod svete Marte). Pri Malahovskem je stanoval v isti sobi s Francem Goršičem tudi gimnazijec Alfonz Müllner, kasnejši arheolog in kustos deželnega muzeja (r. 23. septembra 1840, u. 27. marca 1918 na Dunaju). Goršič in Müllner sta takrat sklenila pristno prijateljstvo, ki je trajalo do Goršičeve smrti. Izkazalo se je, da tudi Ferdinand Malahovski ni bil mojster, ki si ga je Goršič želel. Po starem orglarskem običaju je zato leta 1856 Goršič krenil v tujino (v fremd). Potoval je peš čez Celje in Maribor v Gradec, in ko tu ni bilo ustrezne zaposlitve, dalje na Dunaj, kjer je ostal celih sedem let.

Skrbela ga je nemščina, ki se je v šoli ni bil popolnoma naučil. Pravil je, da se je vzlic pomanjkljivemu znanju jezika hitro vživel v dunajsko okolje, ker se je opogumil, ko je pri svojem prvem dunajskem orglarju Deutshmannu takoj prvo jutro slišal besede to-

variša Čeha ob pogledu skozi okno: »Hajt is aber ene šene tag!«. Že po treh mesecih bivanja na Dunaju je dobil zelo ugodno pomočniško mesto pri takrat slavni orglarski firmi Karl Hesse Wittwe und Sohn v tretjem okraju Landstrass, Beatrixgasse. S solidnim delom, prav posebno pa z večjim intoniranjem in uglaševanjem, se je ob splošnem priznanju tako uveljavil, da mu je firma čedalje bolj zaupala. Od leta 1861 dalje je bil Goršič že prvi delovodja podjetja ter je samostojno montiral in uglaševal nove izdelke firme. Poslovno je večkrat potoval na Češko, Ogrsko in Erdeljsko, a tudi v Romunijo. Glasove registrov, ki jih je on uglasil, so povsod zelo hvalili. Ko je leta 1862 v Erlauu na Ogrskem dovršil nove Hessove orgle, je bil tamkajšnji nadškof Haynald tako zadovoljen, da je poudaril Goršiču razen znatne denarne nagrade še zlat prstan, ki se hrani v družini še danes kot drag spomin. Na željo očeta Martina Goršiča, ki je bil organist v trnovski župni cerkvi in je za sina Franca izposloval naročilo novih orgel za župno cerkev, ki je bila takrat na novo zgrajena, se je Franc leta 1863 vrnil z Dunaja v Ljubljano.

V Ljubljani je odprl orglarsko delavnico (obrotni list z dne 11. aprila 1863, obrtni register št. 32) na vogalu Emonske ceste v Gradaški ulici št. 22, p.d. pri Brdaku, toda hiše se je prijelo ime pri Planinšku po lastnikih Janezu in Mariji Planinšek, ki sta postala njena lastnika leta 1840. Ivana Vrhovnika knjiga Trnovska župnija, ki je bila sestavljavcu teh spominov vir v več ozirih, poroča, da se je v tej hiši leta 1862 rodil pesnik in pisatelj Anton Funtek. Danes pa ta hiša ne obstoji več, ker je bila po potresu leta 1895 porušena. Ko je dobil naročilo za trnovsko župno cerkev, se je Goršič v tej delavnici lotil dela in do junija leta 1864 izgotovil prve orgle z dvema manualoma in 20 spremeni (registri) po takrat običajnem načinu na smuke (Schleifladensystem). Trnovske orgle so bile leta 1920 prenovljene in služijo svojemu namenu še danes, kar je vsekakor dokaz, da so bile zelo solidno izdelane.

Goršič se je nadejal, da mu bodo trnovske orgle utrdile glas in da bo potem dosti naročil. Toda naročila so kapala počasi in Goršič je moral mnogo delati »na zalogo«. Druge svoje orgle je Goršič dobavil leta 1865 župni

cerkvi v Stari Loki. Sledile so leta 1866 tretje nove orgle za cerkev na Goričici (Domžale), leta 1867 pa četrte za župno cerkev v Planini pri Rakeku. Ko je stanoval ob postavljanju teh orgel v hiši planinskega župana Antona Kovšce, se je zaročil in še istega leta poročil z županovo hčerjo Marijo Kovšca (r. 6. januarja 1844, u. 30. marca 1926).

Zdaj je Goršič preložil svojo delavnico v Trnovsko predmestje v vogalno hišo na Trnovskem pristanu št. 4, oziroma v Konjušni (zdaj Švabičevi) ulici št. 2, po domače pri Legatu (v tej hiši je imel pozneje tovarno peči Avgust Drelse). Tukaj sta se mu rodili hčeri Marija, kasneje žena zelo imovitega zasebnika Antona Moscheka, ki je bil po rodu iz Planine (roj. 8. oktobra 1868, umrla v Gradcu 4. oktobra 1938), in Julija (roj. 21. decembra 1870, u. 29. septembra 1923 kot žena pokojnega slovarnika Antona Bartla). Goršič je z denarno pomočjo svojega očeta Martina kupil leta 1874 na sodni dražbi Preglovo hišo v Razpotni ulici št. 10, pozneje št. 6, zdaj št. 8, po domače pri Klinčku (pozneje pri orgelpavarju). V tej hiši se mu je rodil dne 3. julija 1877 sin Francè, sestavljavec pričujočih spominov.

V Razpotni ulici št. 6 si je Franc Goršič kot graditelj orgel pridobil največji sloves med vsemi dotedanjimi slovenskimi orglarskimi mojstri. Število novih orgel, ki jih je izdelal, znaša v celoti 76. Okoli 50 let staremu se je začelo Goršiču pojavljati gnojenje na raznih delih telesa. Trikrat ga je v naslednjih desetih letih operiral takratni sloviti kirurg in primarij ljubljanske deželne bolnišnice dr. Fran Fuchs (1822—1892), toda medicinska znanost tedaj še ni toliko napredovala, da bi se lahko raziskalo, kje tiči vzrok pogostnim gnojitvam. Leta 1898, ko je bil Goršič v svojem 62. letu, je nenadoma prišla kriza, ki se je tragično končala. Goršič je postavljaj pri Sv. Lenartu nad Škofjo Loko nove orgle, plačane iz volila notarja dr. Jerneja Zupanca, ki je v visoki starosti umrl v Ljubljani in v oporoki volil orgle svojemu rojstnemu kraju. Med delom se je Goršiču napravil na prstu desne noge tvor, ki je v nekaj dneh dobil obliko gnojne gangrene. Da je mogel v cerkev na delo, je moral Goršič obuti copato. Po opravljenem delu so ga morali prenesti v voz in na škofjeloški postaji v železniški vagon. Domá je Goršičev sošolec in dober prijatelj Tomic, železniški zdravnik (ranocelnik), takoj zasumil, da gre za pojave in posledice sladkorne bolezni (diabetes). Konzilij s takratnim slavnim kirurgom dr. Edom Šlajmerjem je to diagnozo potrdil kot pravil-

no. Goršič je nasvetovano mu amputacijo noge nad kolonom odločno odklonil in dne 29. avgusta 1898 hrabro umrl.

Pokojni pesnik Anton Medved, zvest Goršičev prijatelj, je zložil nagrobni napis, ki ga je dala vdova vklesat na podstebnju velikega marmornatega križa, previtega z izklesano palmovo vejo na pokojnikovem grobu pri Sv. Krištofu. Medvedovi stihom so se glasili:

Glas orgel, Tvojih del, povsodi
proseče dvigaj se v nebo,
da milosten Ti On naj bodi,
za čigar čast si delal tu.

Ko je bilo pokopališče pri Sv. Krištofu opuščeno, so bili zemeljski ostanki orglarskega mojstra Franca Goršiča preneseni v grob njegove žene Marije Goršič, rojene Kovšca, k Sv. Križu. Na tem mestu je zdaj skromen kamnit spomenik, na katerem so vklesani podatki rojstva in smrti obeh tu pokopanih pokojnikov. Pisec teh spominov je leta 1933 slučajno našel ostanke prejšnjega nagrobnega spomenika pri ljubljanskem kamnoseku Kunovarju. Nekdanji nagrobnik s palmo in pesnikovim stihom je ležal vandalsko zlomljen in uničen med množico nekdanjih spomenikov na kamnosekovem skladišču.

II. KARAKTERNA PODOBA OČETA MARTINA GORŠIČA, STAREGA MEDIČARJA

Družinsko izročilo pravi, da se je rod Goršičev skupaj s sorodnim rodом Doberletov¹ priselil v ljubljansko Krakovo iz vasi Savlje, kamor so bili Goršiči v davninji prišli z Dolenjskega. Leta 1626 je živel v Savljah Tomaž Goršič.² Ker so bile matične knjige ljubljanske stolne (šentklavške) župne cerkve, kamor je bilo Krakovo nekdanj pristojno v faro, po požaru uničene, vemo le za dva Martinova prednika na krakovski Medičarjevini, namreč za Jerneja Goršiča (leta 1787) in za Jožefa Goršiča (leta 1799).³ Podatkov za starejše čase ni.

Stari Medičar, poslednji krakovski véliki čolnar, je folklorna posebnost v več ozirih. Martin je bil prvi med Krakovčani, ki se je s svojo iznajdljivostjo imenitno rešil iz gospodarske krize, ki je Krakovo zadela, ko je bila južna železnica podaljšana do Jadranskega morja in je bil Trst zvezan čez Ljubljano z Dunajem (leta 1857). Čolnarstvo, zlasti véliko, a tudi malo, je na mah propadlo, ker je Vrhnika prenehala biti prekladališče za robo v Trst in iz Trsta. Za Krakovčane so prišli črni časi, ker je jelo hirati tudi ribištvo, ki

sámo sploh ni moglo preživiti toliko družin. Konec stoletja sta bili v Krakovem samo še dve hiši, ki sta se obrtno ukvarjali z ribolovom v Ljubljani. Stari Medičar in za njim posestnik na Mirju, po domače Matevž (rod Franca Jakopiča, ki je bil oče slikarja Riharda Jakopiča), sta začela proizvajati kislo zelje na veliko za prodajo v Trst, Levanto in Egipt. Martin Goršič je začel tako, da je vsako leto zaaral zelje pri kmetih v Polju in Zalogu, ki so mu jeseni na vozovih dobavljali zelnate glave. Te jim je Martin takoj v gotovini obračunaval po dnevni ceni. Doma je organiziral proizvodnjo kislega zelja tako, da so najete ženske iz Krakovega ribale zelnate glave, moški pa so to zelje tlačili v kadeh z nogami. Na zelje v kadeh so polagali deščice, ki so jih obteževali s kamni. Ker so bile potrebne za kisanje zelja v kadeh obširne kleti, je kupil Martin hišo št. 21 (prej št. 41 in št. 17), po domače pri Erženu (še prej po starem pri Jernavšu), ter znatno razširil svojo zeljarsko obrt. Kadi za kisanje in sode za pošiljanje kislega zelja so dobavljali Martinu Medvedovi iz Tacna pod Šmarno goro, kjer se je bil Martin tudi sam izučil sodarstva, tako da je kadi in sode kar sam popravljaj. Zelje je prodajal na veliko slovenskim trgovskim firmam v Trstu, vrhu tega pa je prodajo kislega zelja na drobno tako organiziral, da je hči Jera Goršič (r. 17. marca 1839, u. v Ljubljani 7. marca 1905) stalno prodajala domače kislo zelje na tržaškem trgu. Martinova žena Urša je z drugimi otroki obdelovala precej obširen zelenjadni vrt in prodajala na ljubljanskem trgu kislo zelje in zelenjavo. Hči Jera si je v Trstu pridobila znatno premoženje, se po Martinovi smrti vrnila v Ljubljano ter se leta 1890 poročila z železniškim uslužbencem Verbičem iz Trnovega. Pri starem Medičarju je vladala precejšnja blaginja.

Martin Goršič je bil glasbeno zelo nadarjen. Izučil se je orgljanja pri stolnem organistu in skladatelju Gregorju Riharju in bil organist v trnovski župni cerkvi od leta 1834 do svoje smrti leta 1881. Imel je stalen pevski zbor, ki je sestajal iz štirih žensk in treh moških.⁴ Ukvarjal se je tudi s skladanjem slovenskih cerkvenih, zlasti božičnih pesmi. Martin si je pridobil posebne zasluge za slovenstvo s tem, da je bil pevovodja krakovskega pevskega zbora. Po mnenju Ivana Vrhovnika so ravno Martinovi krakovski pevci dali pobudo, da se je ustanovil ljubljanski Čitalniški pevski zbor.⁵ Za slovensko predstavo v stanovskem gledališču ljubljanskem z dne 10. septembra 1849 je zložil Mar-

tin dve novi slovenski pesmi, ki jima je dal naslov »Mati lepa, mati mlada« in »Kje so časi, kje so dnevi«.⁶ Zbirka Martinovih božičnih in posvetnih pesmi se je izgubila.⁷

Martin Goršič je bil samouk orglar. Izdelal je dvoje orgel, ene leta 1856 za kapucinsko cerkev v Trstu (te mu je pomagal montirati sin Franc v času, ko je bil pomočnik pri Ferdinandu Malahovskem), druge pa kot sobne orgle za domá. Te sobne orgle je sin Franc leta 1895 prenovil in jim procelje okrasil z reliefno podobo očeta Martina, ki jo je izklesal Ivan Vurnik starejši, podobar v Predtrgu pri Radovljici. Zdaj so te orgle kot slovenska etnografska posebnost v Narodnem muzeju v Ljubljani. Martin Goršič je bil v orglarstvo naravnost zaverovan. Tu tiči vzrok, da je dal glasbeno najbolj nadarjenega sina Franca učiti orglarstva in da je sinu zbudil ljubezen za orglarsko obrt do take mere, da je bila to že navdušenost.

Martin Goršič je bil sicer liberalen duh, vendar pa do skrajnosti konservativen. Ni hotel nič slišati o gajici, temveč se je do smrti podpisoval z bohoričico (Gorshizh). V družini je bil resen, strog in pravičen, v družbi pa veseljak, ki je nad vse rad prepeval. Rajnkemu pisarniškemur oficialu pri državnem pravdnistvu v Ljubljani I. Roglju se ima zahvaliti pisec pričujočih spominov, da je zvedel, kako je ded Martin hodil stalno v gosposko družbo pri Metliškem vinu na Bregu (kasnejša gostilna A. Slobodnika v hiši dr. Ivana Tavčarja) in pa v kavarno Valvasor v Špitalski (zdaj Stritarjevi) ulici, kjer se je družil z uglednimi meščani in zlasti z javnimi nameščenci (med njimi tudi z Rogljem), ki so mu rekali »gospod Martin«. Rad je daljal za pijačo in družbo zabaval z duhovitimi domislicami.

III. GORŠIČEVA ORGLARSKA DELAVNICA

Ko je Franc Goršič začel izdelovati cerkvene orgle kot samostojen mojster, je bil v navadi stari sestav na smuke z znano težko igravo in neprijetno slišnim hrumom drsajočih se debelih lesenih vlačic. Goršič je izdeloval doma brez strojev, samo z ročnim delom svojih delavcev, orgelske omare, pri katerih je posebno pazil, da so slogovno ustrezale stavbi cerkve, ki so ji bile namenjene, igralne mize, sapnike, mehovje, lesene in cinaste spremene (registre), skratka vse, kar je bilo za orgle potrebno. Sestavljalvcu pričujočih spominov je bilo kot otroku v veliko veselje, kadar so ulivali cin. Iz Anglije dobljene grude kositra, ki je bilo treba plačati zanje znatno carino, in preostale cinaste odpadke od prejš-

njih del sta dva kositrarja topila v velikem kotlu, vzdanim v vogalu kuhinje pri stanovanju. Zmes sta mešala z veliko leseno kuhalnico. Rastopino sta nosila v keblinah v delavnico za cin (cinverkštat), kjer jo je mojster ulival v žlebnat, čez mizo za skobljanje povprek poveznjen vzglavnik, ki sta ga kositrarja, vsak držeč za ročaj ene strani, z veliko naglico porinila do kraja mize, — in cinasta plošča je bila ulita. Še vročo sta vrgla kositrarja s kleščami na tla ter se takoj pripravila na ulivanje nove plošče. Pozneje je cinar (der Zinnarbeiter) najprej grobo izskobljal (izšropal) plošče s stružcem kosmačem (Schrothobel). Sledilo je mojstrovo menzuriranje in urezovanje, potem cinarjevo oblanje ali fino skobljanje, obljenje (rondiranje) piščalnih cev in nog, lotanje in likanje (poliranje), naposled pa mojstrovo intoniranje gotovih piščali s pomočjo ročnega sapnika, ki se je gonil z nogo. Intonirana cinasta piščal je bila pripravljena, da bo uglašena v orglah, ko jih bo mojster montiral.

Leta 1881 je Goršič začel izdelovati orgle po načinu na stožce (Kegelladensystem). Dovoljenje za to patentirano izdelovalno metodo si je priskrbel od takrat zelo sloveče tovarne orgel Gebrüder Link v Giengenu an der Brenz, Württemberg. Dasi je s tem podjetjem vzdrževal stalne stike, je Goršič izdeloval sam doma vse potrebne dele novega sestava, zlasti table z navodi in železnimi stikali, kotnike (Winkel), oblepljene z irhovino (Beledering), stožce (Kegel), sapnike (Windladen) in tiste lesene tanke abstrakte, ki so zavzeli mesto starih smuk. Firma je Goršiča naposled prepričala, da bi bilo zanj denarno mnogo bolj ugodno, če bi pri njej naročil gotove cinaste spremene, kot pa da se še dalje sam ukvarja z drago in zamudno proizvodnjo cinastih piščali. Od leta 1887 dalje je postal Goršič stalni naročnik cinastih spremenov pri firmi Gebrüder Link, ki mu je točno po naročilih dobavljala prvovrstno robo po tako ugodni ceni, da se je naročevalec zares dosti bolj pretolkel, kakor če bi bil ravnal po starem. Dobavljene cinaste piščali niso bile intonirane, temveč jih je moral Goršič sam intonirati, se pravi, podeliti jim osnovni glas in jih pripraviti za končno uglasitev, ko bo orgle montiral.

Goršič je sam projektiral pročelja orgelskih omar in prvotno omare tudi sam izdeloval. Ko je leta 1889 postavljaj nove orgle v župni cerkvi v Radovljici, se je seznanil z mizarjem in podobarjem Janezom Vurnikom iz Predtrga pri Radovljici, očetom univerzitetnega profesorja arhitekta Ivana Vurnika,

in ker mu je Vurnik ponudil zelo ugodne cene za orgelske omare, je odslej pri Vurniku naročal omare po načrtih, ki jih je sam zamislil. Trdil je, da bi ga stalo delo več, če bi se z njim ukvarjal sam.

Leta 1891 je Goršič kupil od firme Gebrüder Link licenco za izdelovanje orgel po novem delno pnevmatičnem načinu, kombiniranem s sestavom na stožce. Goršičeva mojstrovina, zgrajena po tem mešanem tipu, so orgle v nunski cerkvi v Ljubljani s tremi manuali in 32 spremeni. Postavljene so bile še istega leta (1891). Sledila so večletna pogajanja s firmo Link zaradi licence za izdelovanje orgel po čisto pnevmatičnem načinu, ki ga je bila firma med tem časom patentirala. Toda zahteve podjetja so bile zdaj tako velike, da jih Goršič ni mogel sprejeti. Ko pa je firma svojo ponovno ponudbo cenovno primerno ublažila, je Goršič leta 1898 kupil licenco ter hkrati naročil pnevmatične cevi za orgle pri Sv. Lenartu nad Škofjo Loko, ki naj bi postale njegovo slavno, a žal poslednje, 76. delo.

Sobo desno od vhoda v letu 1874 kupljeni hiši v Razpotni ulici št. 6 je Goršič določil za delavnico za cin, ker so mu ostale tri sobe pritlične hiše zadostovale za družino. S hišo je bila neposredno povezana zelo prostrana pokrita klonica (šupa) s kletmi in dovolj širokim prostorom za deske, ki so se imele neposredno porabiti. vzdolž ulice je bila klonica v svojem drugem delu, prehodu v orglarsko delavnico, tako prostorna, svetla in visoka, da je Goršič tukaj montiral orgle do 18 spremenov. Orgle, ki so imele več »pojočih« spremenov kot 18, je Goršič mogel montirati le v posameznih delih, postaviti pa jih je mogel šele na samem mestu. Glede izraza »pojoči spremeni« je treba pojasniti, da so Nemci začeli rabiti termin »singende Stimmen«, odkar so se zvoki piščalk mogli slabiti in celo spreminjati z mehničnimi sredstvi in triki, da bi s tem terminom poudarili, da gre, v nasprotju z nestvarnimi, umetelnimi »registri« brez lastnih piščalk za prave »pojoče« registre, se pravi za registre, ki imajo zares svoje posebne piščali. Goršič je leta 1895 s potresno podporo sezidal na svojem vrtu, ležečem nasproti hiše, osem metrov visok orgelski salon, ki je tam še danes. V tej zgradbi pa je montiral le zadnja tri svoja dela.

Klonica je bila zvezana s prostorno, svetlo, zidano orglarsko delavnico, v kateri je bilo nameščeno pet skobeljnikov in ena stružnica, vtem ko je bila ob četrti steni velika štirioglasta železna peč s kaminom, vzdanim v steno, za kuhanje kleja in vhomom v tako

imenovani magazin, manjšo sobo, kjer je stal šesti rezervni skobeljnik in strojna žaga na ročni pogon (Bandsäge). Drugih strojev ni bilo.

Delavcev je imel Goršič največ pet, če so bili časi hudi, pa celo le dva. Stalni kader so bili trije preizkušeni delavci Andrej, Ernest in Franc. Trnovčan Andrej Hrastnik je bil izučen orglarski pomočnik, izvrsten mehanik, večš vsakemu delu, imel pa je nagnjenje do pijače in ga ob ponedeljkih večkrat ni bilo v službo (Blaumontag). Šentpetrčan Ernest Petrič je bil izučen cinar (Zinnarbeiter), ki se je potem, ko Goršič ni več izdeloval cinastih piščali, skušal uveljaviti v Ljubljani kot samostojen orglarski mojster, toda zaman, ker je samo popravljal stare orgle in se ni povzpел do gradnje novih. Bil je diletantski igralec slovenskega odra v starem ljubljanskem stanovskem gledališču. Goršič ga je včasih zalotil, da se je učil vloge, namesto da bi skobljal cin. Tako ga je nekoč presenetil, ko je hitro stlačil v predpasnik vlogo v veseli igri »Danes bomo tiči«. »Ti bom dal tiča!«, se je hudoval mojster, ostalo pa je le pri pretnji, saj je bil Goršič tudi sam s srcem pri slovenskem teatru. Šentjakobski Franc Marješič iz Rožne ulice je bil sicer le izučen mizar, toda z leti se je usposobil za izdelovanje vseh orgelskih lesenih delov, zlasti sapnikov, mehovanja in piščali.

Med mnogoštevilnimi Goršičevimi vajenci je bil samo Ivan Milavec (r. 22. februarja 1874, u. 18. januarja 1918), slavni tvorec orgel s tremi manuali in 52 spremeni v ljubljanski stolnici, glasbeno toliko nadarjen, da ga je imel mojster Goršič za orglarsko sposobnega, sebi enakega uglaševalca. Deloma je prišel v poštev še Smledničan Ivan Rebolj, ki je bil več let Goršičev pomočnik, kasneje pa se je povzpел za delovodjo v Lenarčičevi tovarni harmonijev na Vrhniki. Nemeč Karl Kriegl, sin šišenskega železničarja, se je etabliral v Ljubljani kot orglarski mojster, še ko je bil Goršič živ, toda Goršič je dobro poznal njegove sposobnosti in prerokoval, da ne bo nič opravil. O tem bo še govor, da je tako tudi bilo.

IV. GORŠIČEVO ORGLARSKO DELO

Ker se je na nepojasnen način izgubila beležnica, v katero je orglar Franc Goršič vpisoval podatke o svojih orgelskih gradnjah, njegov orgelski opus še do danes ni do konca dognan. Sestavljavcu pričujočih spominov je bilo le tako omogočeno sestaviti seznam krajev oziroma cerkvá, kjer je Goršič postavil orgle, da se je oprl na nekatere zapiske, ki so

se našli v Goršičevi zapuščini, na svoj spomin in na spomin oziroma izpovedi Goršičeve vdove Marije, roj. Kovščeve, prav posebno pa na dragocene podatke, ki sta jih dala pokojna raziskovalca muzikolog Josip Mantuani (pismo z dne 19. marca 1925, ki ga hrani pisec teh vrst) in pisatelj dr. Rudolf Andrejka (pismo z dne 29. avgusta 1940, v isti hrambi).⁸ Kot Goršičeva dela so v seznamu upoštevani tudi taki primeri, ko je Goršič obstoječe stare orgle v cerkvi tako temeljito predelal in prenovil, da se smejo šteti za njegov izdelek po splošnem mnenju strokovnjakov. Ti primeri so v seznamu označeni z zvezdico. Dela so urejena alfabetično. Letnica dobave je dodana le, če je popolnoma trdna.

Kraji, cerkve in zavodi, v katerih stoje orgle, ki jih je postavil oziroma korenito prenovil Goršič, so tile: Begunje (ženska kaznilnica), Bevke, Brezje na Gorenjskem (1892), *Bloke (1873), Bloke (1882), Borovnica (1884), *Brezovica (1877), *Brusnice (1878), Bučka, Budanje (1875), *Cerklje (1877), Črnomelj, Dol pri Hrastniku, Dolenja vas pri Ribnici, Dolina pri Trstu, Dutovlje, Gorica (kapucinska cerkev), Goričica (Domžale 1866), Gradec (franciškanska cerkev), Gradec (zavod Gute Hirtinnen), Gradec (kaznilnica Karlau, 1873), Gradec (zavod Odilien-Blindeninstitut), Gradec (zavod Sacré Coeur), Grahovo, Hinje (1895), *Horjul (1884), Hotedršica (1871), Kamnik (franciškanska cerkev), Kobarid, Kobdilj, Köflach (na avstrijskem Štajerskem), Koroska Bela (1893), Krško (pokopališka cerkev 1893), Lenart nad Škofjo Loko (1898), Leše, Ljubljana (Alojzijevišče), Ljubljana (franciškanska cerkev, 1870), *Ljubljana (šentjakobska župna cerkev), Ljubljana (zavod Leonišče), Ljubljana (zavod Marjanišče, 1887), *Ljubljana (orglarska šola, 1879), Ljubljana, (protestantovska cerkev), Ljubljana (trnovska župna cerkev, 1864), Ljubljana (učiteljišče, 1885), Ljubljana (uršulinska cerkev, 1891), Log pri Vipavi (romarska cerkev), Maria Trost pri Gradcu (romarska cerkev na avstrijskem Štajerskem), Marjeta ob Rabi (Madžarska), Mengeš, Mokronog, Mošnje na Gorenjskem, Mrkopalj (v hrvaškem Zagorju), Novo mesto (franciškanska cerkev), Planina pri Rakeku (1867), Polica, Prezid (na Hrvaškem), Rab (v Madžarski), Radovljica (1889), Ribnica, Slavina (1867), Smlednik, Stara Loka (1865), Stari trg pri Ložu (1881), Studeno pri Postojni (1878), Suhor (1875), Šenčur pri Kranju, Šentjurij pri Grosupljem (1883), Šent Lambert, *Šentvid nad Ljubljano, Velike Žablje, Vipava (1890), Vodice, *Vrhnika (1888), Zagorje ob Savi (1895), Žalna.

Za svoje 77. delo je Goršič sklenil pogodbo s cerkvenim predstojništvom cerkve v Komendi pri Kamniku in imel ob svoji smrti polovico gradiva izgotovljenega. Vdovi Mariji Goršič roj. Kovšca so izvedenci odsvetovali spuščati se v stvar in dokončati orgle. Pogodba je bila sporazumno razdrta in vdova je komendskemu župnišču vrnila pogodbeno določene predujme. Izgotovljene dele komendskih orgel, vse pokojnikovo orglarsko orodje in del obsežne prvovrstne lesne zaloge je kupil bivši Goršičev vajenec in pomočnik, tedaj orglarski mojster Karl Kriegl, ki je vzel od vdove v zakup Goršičevo orglarsko delavnico, orgelski salon in vse druge delovne prostore. Kriegl je prej ko v dveh letih prišel na boben ter se preselil v Dunajsko Novo mesto. Ostala velika zaloga suhega, največ smrekovega, hrastovega in bukovega, a tudi lipovega, češnjevga in hruškovega lesa je žal ostala za orglarstvo neizkoriščena, ker jo je kupila od Goršičeve vdove ljubljanska mizarška tovarna Binder iz Slomškove ulice. Vdova vseh zgradb, zlasti obširnih krovov, ni mogla dolgo vzdrževati kakor treba ter je zato leta 1905 prodala posestvo trnovskemu zeljarju Karlu Kačarju iz Cerkevne ulice, ki so mu prostori zelo prijali za njegovo obrt.

V svojem rodnem mestu Ljubljani je Goršič redno uglaševal in po potrebi popravil orgle vseh cerkvá in več zavodov za letni obračun. Razglašane spremene uglaševati so Goršiča klicali v mnoga mesta, zlasti tudi v Gradec. Sicer je pa popolnoma nemogoče le približno naštetih popravila orgel, ki jih je Goršič opravil v času svoje 32-letne obrtniške dejavnosti.

Goršič je bil deležen splošne pohvale, da zna načrtovati registrske zasnove tako, da imajo njegove orgle po eni strani mogočen poln glas tutija (zbiralnika vseh pojočih spremenov), po drugi strani pa neverjetno pestre zvočne kombinacije v posameznih manualih. Zato naj bo pozabi oteta Goršičeva skica za 25-spremenske orgle na Brezjah iz meseca julija leta 1893, iz katere se vidi, kako je Goršič razporejal spremene. Razporeditev se glasi takole:

I. MANUAL:

- 1 Principal 8'
- 2 Bordun 8'
- 3 Gamshorn 8'
- 4 Gamba 8'
- 5 Hohlflöte 8'
- 6 Octave 4'
- 7 Pavillon 2'
- 8 Rohrflöte 4'
- 9 Kornet 2' — 3-kraten (c⁹ — g⁹ — e)
- 10 Mikstura 2' — 12/3' — 1' — 1/2'
- 11 Hoboe 8'

II. MANUAL:

- 1 Geigenprincipal 8'
- 2 Salicional 8'
- 3 Rohrflöte 8'
- 4 Aeolina 8'
- 5 Zartflöte 8'
- 6 Unda maris 8' od C 4'
- 7 Prästant 4'
- 8 Dolce 4'

III. PEDAL:

- 1 Principalbas 16'
- 2 Subbas 16'
- 3 Bombarde 16'
- 4 Viola major 16'
- 5 Octave 8'
- 6 Cello 8'

V. GORŠIČEVI USPEHI

Ko je orglarski mojster Franc Goršič poln nad odprl svojo orglarsko delavnico pri Planinški v Gradaški ulici, mu niti na misel ni prišlo, da se mu bo celo desetletje boriti z največjimi težavami zato, ker ne bo dovolj naročil za nove orgle. Vrhunec te gospodarske krize je prišel usodnega leta 1870, ko je Goršič več ko dve leti večinoma delal le na zalogo. Da bi v tej stiski prišel do večjega dela in z njim prebil led, je Goršič imenovanega leta sklenil denarno zelo neugodno pogodbo za postavitev novih orgel v frančiškanski cerkvi v Ljubljani. Zatrjeval je, da je zabredel tako daleč, da bi bil moral opustiti orglarsko obrt, pa je raje »ugriznil v kisló jabolko«, se pravi, se spustil v nepravilna pogajanja s frančiškanskim konventom, ki je hotel izkoristiti njegovo delovno zadrego. Izdelavi teh velikih orgel z dvema manualoma in 32 spremeni, ki jih je leta 1902 predelal in na 3 manuale s 44 spremani razširil salzburški orglarski mojster Mauracher, je posvetil Goršič vso svojo pozornost. Trdil je, da ga je delo stalo toliko truda in novcev, da je pri tem šla v nič vsa dota njegove žene Marije (3.000 goldinarjev). Vendar se je pa Goršič tudi to pot zmotil, pričakujoč, da ga bo to prvovrstno in splošno pohvaljeno delo rešilo gmotnih skrbi. Toda stiska tudi potem ni prenehala, marveč je pritisknila tako hudo, da je moral siromak, edinkrat v svojem življenju, skoraj vse leto 1872 romati, globoko zagrenjen, od župnišča do župnišča po deželi, da si je s popraviljanjem in uglaševanjem starih orgel zaslužil toliko, da je ženo in hčerki za silo preživil.

Res je, da je imel Goršič kasneje dovolj naročil za nove orgle vse do konca osemdesetih let preteklega stoletja. Takrat pa ga je zadela nepravilna, da ni imel nobenih del za cerkve na slovenskem ozemlju ter da je delal le za tujino, zlasti za nemško Štajersko. V letih 1888-89 se je ukvarjal Goršič z resno

mislijo, preseliti se za trajno v Gradec. Najbolj ga je pekla nelojalna tekma orglarske firme bratov Zupanov v Kamni gorici, ki jim je bila na voljo mnogo cenejša delovna moč ko Goršiču, ki je delal v glavnem mestu Kranjske. Goršič je Zupanoma očital, da izdelujeta kovinaste spremene iz manj vrednega cinka, namesto iz dražjega, a bolj trpežnega cina, ter se jezil nad slepci, ki ne vidijo te nelojalnosti v izpodrivanju. Goršič je tudi zameril slovenskim župniščem, da naročajo orgle pri nemških orglarskih firmah, čeprav njih izdelki nimajo le pravih ali tako imenovanih pojočih spremenov, ampak tudi lažne, s pnevmatičnimi sredstvi (z dušenjem zvo- kov) modificirane, neobstoječe spremene. Dejstvo je, da je rešil Goršiča v tej gospodarski krizi nemški Gradec, kjer je njegovo solidno delo naletelo na pravilno in pravično oceno pri odločilnih muzikologih, od katerih naj bodo imenoma navedeni univerzitetni profesor dr. Johann Weiss, kanonik Paulasek, advokat dr. Archer in zdravnik dr. Zechner. Ti možje so oskrbeli Goršiču več naročil za nove orgle v samem Gradcu (v mestni župni cerkvi frančiškanov ter v zavodih Gute Hirtinnen, Odilien-Blindeninstitut in Sacré Coeur), dalje velike orgle za romarsko cerkev Maria Trost pri Gradcu in orgle za župno cerkev v Köflachu na Gornjem Štajerskem. Poverili so mu tudi uglaševanje devetdesetspremskih Walkerjevih koncertnih Stephanieorgel v Sophiensaalu v Gradcu. Goršič je opustil misel na selitev v Gradec, ko se mu je spet odprlo delo na Slovenskem. Leta 1889 je dobil naročilo za nove orgle v župni cerkvi v Radovljici, leta 1890 pa so sledile naročbe vipavskega dekana Erjavca, ki je postal odkrit osebni prijatelj Goršičev, za župno cerkev v Vipavi in za romarsko cerkev v Logu pri Vipavi. Prav je storil Goršič, da ni šel v Gradec, zakaj v Gradcu so kmalu potem, iz nacionalističnih nagibov, dajali naročila za nove orgle salzburškemu orglarju Mauracherju, deloma pa tudi že orglarju Hopferwieserju, ki se je etabliral v Gradcu.

Zadnjih 20 let je bil prijatelj, zaščitnik in pospeševatelj mojstru Goršiču ljubljanski profesor bogoslovja in častni kanonik Jožef Smrekar, ki je imel v svojem stanovanju na Šentpeterski cesti za svojo osebno rabo majhno mehanično delavnico. Goršič je Smrekarju napravil marsikak model, napravo ali orodje. Mnogo pobud za mehanične novosti, zlasti nove ideje za zbiralnice, zveze, pogon, mešičke in ventile so se rodile ob skupnih posvetih obeh mož. Čedno število izumov je žal ostalo komercialno neizkoriščenih, ker si

Goršič ni zavaroval patentnih pravic; sicer je poskusil tudi to, toda ta stvar se je izkazala zaradi naših skromnih razmer za popolnoma nerentabilno. Profesor Smrekar se je vneto ukvarjal z orglarsko literaturo in opozarjal Goršiča na iznajdbe in novosti na orglarskem področju. Bil je strokovnjak za cerkvene sloge in Goršiču mentor za umetniško usmerjeno arhitektoniko orgelskih omar, da so le-te dobro ustrezale slogom svojih cerkvá. Prof. Smrekar se je za Goršiča toplo zavzel zlasti po njegovih uspehih v tujini. On je bil, ki je Goršiča odvrnil od graške ideje. Zaradi svojega zelo rahlega zdravja največkrat prof. Smrekar osebno ni prihajal ogledovat novo postavljenih Goršičevih orgel na njegovem domu, temveč se je redno zadovoljeval s poročili glasbenih kritikov. Bila so včasih tudi nesoglasja med mojstrom in njega mentorjem, ker je slednji, prav gotovo tudi po dobljenih višjih nalogah, pred sklepanjem naročilnih pogodb pritiskal na mojstrvo cene. Nadaljnja neprijetnost je bila mojstru v tem, da ga je profesor redno pozival, naj doda pogodbeno nedogovorjene naprave in popolitve, npr. dodatne povezke (Koppelungen), crescendo in decrescendo zbiralnice ipd. Goršič je včasih z ironičnim nasmehom pravil, da je moral še to in ono izdelati za slavo.

Postavljene nove orgle so prihajali preskušati na Goršičev dom slavni ljubljanski organisti, med njimi pater Angelik Hribar, ki je bil Goršiču dolgoleten dober prijatelj, pater Hugolin Sattner, znani skladatelj in profesor Anton Foerster, skladatelj in regenschori v ljubljanski stolnici. Učitelj Glasbene matice in klavirski virtuoz profesor Karel Hofmeister je zlasti pohvalil orgle s tremi manuali in 32 spremeni, ki jih je Goršič leta 1891 postavil v uršulinski cerkvi v Ljubljani.⁹ Goršič je imel nunske orgle za svoj chef d'oeuvre, češ da imajo najlepši glas od vseh njegovih opusov. Zahajal je redno ob nedeljah k deseti maši k nunam in opazoval glasbeni razvoj nune organistinje v registriranju in igranju.

Pozornost glasbenega sveta so vzbudile Goršičeve prve čisto pnevmatične orgle pri Sv. Lenartu nad Škofjo Loko, ki so bile hkrati žal njegov poslednji, šestinsedemdeseti opus. »Kdor to delo vidi in nanj igra, vsak se čudi preprosti sestavi in lepoti glasov.«¹⁰

Franc Goršič je edini slovenski orglarski mojster, čigar dejavnost je segala čez ozke meje slovenskega ozemlja. Ob drugih, za orglarstvo ugodnejših razmerah, bi se bil Goršič prav gotovo še dosti bolj razmahnil. V majhnih slovenskih razmerah, ki se je v njih

na vso moč uveljavljaj, so mu soglasno in splošno priznavali, da ni bil kruhoborec, marveč da je jemal svoj orglarski poklic kot vzvišeno, nad vsakdanjim življenjem vzdignjeno stvar, ter da ni nikoli niti za las stopil s poti poštenosti, dajaje zgolj prvovrstno kakovostno gradivo, tako da njegove orgle zvečine pojó še današnji dan, kolikor jih ponekod niso zanemarili in prepustili okvaram po miših, netopirjih, prahu ipd.

VI. MOJSTROVA KARAKTERISTIKA

Orglarstvo je tako težak poklic, da more v njem uspeti samo tehnično in glasbeno nadarjen, marljiv in vdan navdušenec. Zpleteni tehnični značaj orglarstva označuje stari pregovor, da gre pri orglarski obrti za sedem poklicev, združenih v eno obrt. Pravzaprav pa je v modernem orglarstvu zastopanih še več ko sedem obrtniških strok, zakaj podkovan orglarski mojster mora biti risar in podobar, mizar, tesar, strugar, pleskar, kositrar in cinar, kovač, irhar (Belederer), mehanik in kovinar, povrh tega pa še dober intonator in uglaševalec. Mojster Goršič je imel prav, ko je svojim delavcem in vajencem zabičeval, da se mora orglarski delavec vse žive dni neprestano učiti, če hoče iti z razvojem orglarstva.

Dober orglar mora imeti dober glasbeni dar. Če je v orglarstvu res tudi kaj umetniškega, tedaj stori orglarja obrtnika, da postane umetnik, zgolj to, da ume podeliti orglam z intoniranjem in uglaševanjem tako čisto zvočnost in glasbo, da ji glasbeni strokovnjaki ne morejo odreči popolnosti. Podeljevanje plemenitosti zvokom orgelskih piščali se da uresničiti v praksi samo z najtanjšim posluhom. Na svetu je zelo majhno število ljudi, ki imajo dar posluha v taki obilni meri, kakor to terja orgelsko intoniranje in uglaševanje. Nemci trde, da so orgle prve med vsemi glasbili, da so kralj instrumentov, češ da noben še tako številen orkester ni kos že samo srednje velikim orglam.

Moč in odlika orglarskega mojstrstva Franca Goršiča sta bili v individualno mu lastnem sočnem in mehkiem intoniranju ter v brezhibnem in prav vzorno natančnem uglaševanju. Glasbenim sladokuscem so posebno prijali njegovi spremeni Geigenprincipal 8' v drugem manualu, češ da je nedosežno lep, Voix céleste, Aeolina in Lieblich gedackt 8', ki so ugajali tudi najbolj razvajenim ušesom, ter še več drugih spremenov. Z intonacijo in uglasitvijo orgelskih piščali se je Goršič odlikoval še na Dunaju, ko je bil v letih 1861

do 1863 delovodja pri firmi Karl Hesse Wittwe und Sohn. Svoj orglarski posluh je tako izostril v teku let, da mu je naposled uspelo intonacijsko milino in uglasitveno blagozvočnost stopnjevati do prave popolnosti. Ko je najslavnejši nemški orglarski strokovnjak Walker, potujoč v Jeruzalem, da postavi v cerkvi Božjega groba orgle, ki jih je naročil nemški cesar Viljem II., preskušal svoje slovite Štefanijine orgle v Zofijini koncertni dvorani v Gradcu, je vprašal navzoče graške glasbenike, ali dajo orgle pogostokrat uglaševati in kdo je orglar, ki jim to delo opravlja. Ko so mu povedali, da kličejo po potrebi slovenskega orglarja mojstra Franca Goršiča iz Ljubljane, se je Walker nemalo začudil in rekel: »Kdo je to? Tako? Iz Ljubljane? Jaz vam rečem, da dela on tako dobro kakor jaz. Držite se ga!«¹¹ Goršič je bil na Walkerjevo pohvalo zelo ponosen in jo je imel za svoj največji dosežek v življenju. Rad se je z Walkerjem postavil, češ da je ta pohvala tista, ki mu je prišla z najbolj poklicanega pristojnega mesta.

Goršiča je usposobil za tako popolno orglarsko dejavnost njegov zares izredni naravni dar glasbenega posluha. Lahko se reče, da je imel orglar Goršič absoluten glasbeni posluh, zakaj ni se zgodilo nikoli, da bi bil pogršil, označujoč tone po samem sluhu. Se pravi brez vsakega tehničnega pomagála. Enako brezhibno je vsakokrat pogodil in samo po sluhu zadel tonovske načine bodisi v duru ali v molu čisto neznanih mu glasbenih stavkov, ki so se kjerkoli izvajali. Naravno je, da Goršiča pomočniško delo pri takratnih domačih orglarskih mojstrih, ki so bili rutinerji poprečne vrednosti, ni moglo zadovoljiti. Njegova orglarska nadarjenost je prišla do izraza in razvoja šele v tujini.

Orglarski mojster Franc Goršič je bil tudi muzikalno izobrazen. Prvi glasbeni pouk je prejel od svojega očeta Martina Goršiča, organista, pevovodje in skladatelja. Na Dunaju se je glasbeno na tej podlagi razvil do take mere, da je na orgelski igralni mizi zares kar iz rokava, se pravi popolnoma svobodno, ušesom zelo prikupno preludiral in improviziral ali, kakor se je imel sam navado izražati, brambuliral. Večkrat je smejé se pripovedoval, da se naše ljudstvo, zlasti še kmetško, ne da pridobiti s cecilijanskimi napevi in da so mu na primer v Dutovljah na Krašu po takem preludiranju možje rekli brez ovinkov, da so si mislili nove orgle čisto drugačne. Ko pa je nato zaigral nekaj koračnic, so se mu podvzivali opravičevati in zagotavljati, da so orgle pravšnje in prav take da

so pričakovali, oprostite da jim naj njihove besede in zmoto. Pri igranju koračnic je Goršič umel tako spretno posnemati z levico na drugem manualu rog (korno), da so ljudje kar skup leteli gledat to igranje in mojstrsko ravnanje s pedalom. Celo skladatelj Anton Foerster, orgelski virtuoz, je nekoč Goršiču priznal — to je slišal pisec tehle vrst na svoja ušesa — da mu igranja koračnic na orglah ne bo zlepa nihče ponaredil. Ko je leta 1891 neke poletne nedelje popoldne vojaška godba zaigrala na takratnem Kozlerjevem vrtu v Spodnji Šiški novo strumno koračnico, ki je občinstvu izredno ugajala, je Goršič bodril omizje, naj vsi ploskajo, da bo godba marš ponovila. Šlo mu je za to, da bi si napeve bolje zapomnil. Koračnico so nato ponovili, Goršič pa je rekel, da jo zdaj zna na pamet. Čeprav klavirja ni rad igral, ker je trdil, da si organist z igranjem na klavir pokvari orgelsko igralno vezavo, je to pot, prišedši domov, takoj sédel h klavirju in po kratkih poskusih kar gladko odigral vso koračnico s triom vred.

Orglarski mojster Franc Goršič ni bil zadovoljen s starim obrtniškim nazivom »orglarski mojster«, temveč je sebi nadel naziv »orglarski stavbni mojster«. To oznako je posnel po imenoslovju Nemcev, ki so v zadnji tretjini XIX. stoletja čedalje bolj opuščali stari strokovni izraz »Orgelbauer« in uvajali novodobno oznako »Orgelbaumeister«. Tudi v tem ravnanju je prišlo do izraza Goršičevo naziranje, da je orglarstvo med obrtniški poklici eden od vodečih, najtežjih in najpomembnejših obrti. Govorili smo že o tem, da je mojster Goršič v neugodnih razmerah, v katerih je bil prisiljen delovati, hudo trpel, ker je opravljal svoje delo vzorno in resno. Imel je zavest, da daje skupnosti s svojimi izvrstnimi opusi zdaleč več, kakor mu skupnost vrača. Ni čuda, da ga je navdala zagrenjenost, češ da človeku orglarskega stanu ni naklonjena družba, v kateri je živeti obsojen. Ko mu je zelo vdani prijatelj, frančiškan p. Angelik Hribar, voščil srečo ob rojstvu sina, ker je dobil naslednika v slavnem orglarstvu, je Goršič zavrnil voščilo z besedami, da sina raje pri priči nese v Ljubljano, kakor pa da ga obsodi na tako skrbi in bojev polno življenje, kot ga ima on.

Vzrok konfliktov je bil zlasti v tem, da mojster Goršič ni bil istega političnega prepričanja s svojimi delodajalci, ki so sedeli v slovenskih farovžih. Na Ogrskem se je bil Goršič navzel svobodnjaškega in narodnjaškega duha in je za spomin na svojo dunajsko dobo do smrti hranil zbirko slik ogrskih

vodij in borcev osvobodilnega gibanja. Vrnil se je v domovino kot narodno čuteč, napreden liberalec. V naš narodnostni boj je aktivno posegel v mesecu aprilu leta 1882, ko je ob ljubljanskih občinskih volitvah na svoje stroške postavil na volišča do 200 trnovskih in krakovskih volivcev drugega in tretjega razreda in bistveno pripomogel, da so bili Nemci tedaj dokončno ob vlado v ljubljanski mestni občini. Takrat je bil mojster Goršič izvoljen za občinskega odbornika v drugem volilnem razredu, toda že čez nekaj let je odborniško mesto odložil prav zato, ker je s svojim političnim delovanjem jasno pokazal, da je narodnonapredno opredeljen. Vdal se je blagohotnemu nasvetu prijateljsko mu naklonjenega profesorja Jožeta Smrekarja, da naj se depolitizira in odpravi oviro, zaradi katere bi težko dobil še kakšno orgelsko naročilo od slovenske duhovščine.

Orglarski mojster Franc Goršič je bil srednje velik, atletsko grajen mož velike telesne moči, lepega obraza, ki ga je obdajala polna črna brada. Po svojem značaju je bil strog, resen, skrben, konservativen nasprotnik modnih novosti, zaradi katerih se je nekajkrat spopadel s svojima odraščajočima hčerama, zlasti z mlajšo Julijo, ki je bila do svojega 22. leta doma. Njegovo zanimanje za kulturo in posebej za literaturo se je kazalo v tem, da je bil naročen na dnevnik in časopise, tudi nemške (Laibacher Zeitung, Buch für Alle) ter prenumeriral izdaje pisateljev Jurčiča, Stritarja in Levstika. Z Josipom Jurčičem in Franom Levstikom je bil v osebnih stikih. Bil je član Narodne čitalnice in med ustanovitelji Obrtniškega pomožnega društva. V Trnovem in Krakovem je užival velik ugled svojih someščanov.

Krog Goršičevih prijateljev ni bil majhen. To more posneti bralec teh spominov iz dosedanjih zgodb in opisov. Sestavljalavec sporočil o mojstru Goršiču pa ne sme z molkom preiti dejstva, da je vezalo mojstra Goršiča najpristnejše prijateljstvo tudi s kamniškim sodarskim mojstrom in posestnikom Alojzijem Medvedom (r. 1838, u. 1899), ki je svojega prijatelja zalagal z negrčavim prvorazrednim lesom vseh vrst iz Tuhinjske doline. To prijateljstvo se je začelo v letih 1850—1855, ko je bil mojster Goršič orglarski vajenec in pomočnik pri mojstru Petru Rumplu na Štuni, a oprto je bilo prvotno na vezi oddaljenega sorodstva med Goršiči in Medvedi. Alojzijeve sin pesnik Anton Medved je mojstra Goršiča zelo spoštoval in mu posvetil posmrtnico Na tvojem grobu (Poezije I, Žalnice str. 109), v kateri je povzet motiv sap, ko da igrajo orgle.

Poslednja kitica se glasi:

Na orgle! — Da! Vanje si umel
polagati divne napeve;
zato domovina hvaležna
ne zabi vse žive te dneve.

OPOMBE

1. Franc Doberlet (r. 6. aprila 1832, u. 5. maja 1916), oče kranjskega gasilstva in sestrič France-
ta Goršiča (prvotno ime je bilo Doberle), je bil
tapetnik in lastnik pogrebne podjetja v Fran-
čiškanski ulici. Njegovo podjetje je kasneje pre-
šlo v mestno last. Sin Rajko Doberlet, poslednji
član rodbine, je bil nameščenec Mestnega po-
grebnega zavoda. — 2. Ivan Vrhovnik, Trnovska
župnija, str. 230. — 3. Te podatke je dal piscu
pričujočih vrst profesor Josip Mantuani (r. 28.
marca 1860, u. 18. marca 1933) leta 1925. — 4. V
Martinovem cerkvenem zboru sta peli sopran dve
Anžonovi dekleti (sestri tapetnika Franca Dober-
leta), alt pa dve perici, imenovani vulgo Perčo-
neli, ki sta dajali mrliče na pare. Tenor je pel
neki Koman, bas pa vulgo Malarček. Solist je

bil neki vulgo Bukon, ki je hkrati vlekel me-
hovje pri orglah, a stopal naprej, da je svoj part
odpel. — 5. Ivan Vrhovnik, Trnovska župnija,
str. 191. Isto mnenje je izrekel tudi dr. Rudolf
Andrejka v pismu z dne 27. septembra 1939, ki
ga hrani sestavljavec pričujočih spominov. —
6. Novice 1849, številka 214. — 7. Zbirko Marti-
novih božičnih in posvetnih pesmi je dobil naj-
mlajši Martinov sin Ivan Goršič, takrat učitelj
v Kranjski gori, ki je pred leti umrl v Gradcu
kot državni učitelj v kaznilnici Karlau in orga-
nist župne cerkve za graško predmestje karlau-
sko. — 8. Važni podatki so tudi v spisu dr.
Rudolfa Andrejke Znameniti slovenski obrtniki
(1575—1940), Ljubljana 1940, posebni odtisek iz
Zbornika slovenske obrti 1918—1938. — 9. Rafko
Fabiani, Orgle v ljubljanskih cerkvah, Kronika
slovenskih mest 1935, str. 169, s sliko Franca
Goršiča. — 10. Tako pravi šentlenartski župnik
J. Langerholc v pismu z dne 10. maja 1925, ki
ga hrani sestavljavec pričujočih spominov. —
11. Po nemško so se glasile te Walkerjeve be-
sede, kakor je Goršič ob več prilikah zatrjeval,
takole: »Wer ist das? So? Aus Laibach? Ich
sage euch, er macht es eben so gut wie ich. Hal-
tet's euch an ihn!«